

Астана, 2011.

2. Абдрахманов, Н. Религиозные организации в Казахстане: правовой статус и проблемы регулирования. – Алматы: Изд-во ҚазҰУ, 2019. – 284 с.

3. Закон Республики Казахстан «О противодействии экстремизму». – Астана, 2013.

4. Государственная программа по противодействию религиозному экстремизму и терроризму на 2018–2022 гг. – Астана: МВД РК, 2018.

5. Бурханов, К. Влияние нетрадиционных религиозных движений на общественную безопасность. // Вестник КНБ. – 2021. – №4. – С. 45–59.

6. Куатбеков, М. Методы профилактики религиозного радикализма среди молодежи. – Нур-Султан: Аналитический центр, 2020. – 167 с.

7. Нуртаев, А. Межведомственное взаимодействие в сфере профилактики экстремизма. // Вестник МВД РК. – 2022. – №2. – С. 31–40.

8. Шаймергенов, Е. Интернет-радикализация и её профилактика. – Алматы: Қазақ университеті, 2021. – 193 с.

9. Ермекбаев, Т. Международное сотрудничество в сфере противодействия религиозному экстремизму. // Право и безопасность. – 2023. – №1. – С. 24–37.

10. Садыкова, А. Критерии деструктивности религиозных групп: теоретические подходы. – Караганда: Академия МВД РК, 2022. – 204 с.

ПРОКУРОР ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСКЕ ҚАТЫСУШЫ РЕТІНДЕ

Абзалбекова М. Т. Қылмыстық құқық, процесс және криминалистика кафедрасының аға оқытушысы,
Заң ғылымдарының магистрі

Тлеуов Е.А. Астана қаласы «Алматы» аудандық полиция басқармасының
Криминалдық полиция лейтенанты

Жеңісов Ә. Б. Соттық және прокурорлық қызмет білім беру бағдарламасының 3 курс студенті

Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды ұлттық зерттеу университеті

Қылмыстық процесс құқық қорғау жүйесінің маңызды бөлігі болып табылады: ол қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге, қылмыстарды ашуға және сот арқылы әділ шешімдер қабылдауға бағытталған. Қазақстан Республикасының қылмыстық процестік кодексі қатысушылардың құқықтарын, міндеттерін, мәртебесін реттейді.

Қазақстан Республикасының Конституциясында адамның бостандығы, құқығы және өмірін баға жетпес құндылығы деп жарияланған. Сондықтан, Қазақстанда адамның өміріне қол сұқпаушылық кепілдігінің жүйесін қалыптастыру үшін, адамның құқығын қамтамасыз ететін құқықтық база құрылған.

Қазақстан Республикасының Конституциясында көрініс тапқан бұл ереже, ҚР ҚПК-інде әрі қарай дамытылып, өз жалғасын тапты. Осыған байланысты қылмыстық іске қатысушы тұлғалардың құқығын жүзеге асыру механизмі де бірнеше өзгеріске ұшырады.

Қылмыстық іс жүргізу бұл қылмыстық іс жүргізу құқығының нормаларымен реттелетін құқықтық әрекет. Сондықтан да ол өзінің қатысушыларыңыз болмайды.

Заңгер Ү. Нұрмашев пен заң ғылымдарының докторы Н. Апахаев қылмыстық процеске мынадай анықтама берді: Қылмыстық процесс - бұл анықтау органдарының қызметі, прокурордың алдын ала тергеу, қарау, шешім шығару, сот төрелігінің міндетін тарату әрекеті болып саналады [1; 5].

Қылмыстық процесстің мәні мен мақсаты. Қылмыстық процесс-қылмыстық істерді қозғау, алдын ала тергеу және сот талқылауы, үкімді және сотталуды орындау тәртібін реттейтін құқық саласы. Оның басты мақсаты - құқық бұзушылықтарды тез және толық ашу, кінәлілерді әділ жазалау және азаматтардың құқықтарын қорғау. ҚР ҚПК-нің 8-бабы [2; 30] қылмыстық процесстің міндеттері ретінде «қылмыстық құқық бұзушылықтардың жолын кесу, оларды бейтарап, тез және толық ашу, тергеу, әшкерелеу және қылмыс жасаған адамдарды қылмыстық жауаптылыққа тарту, әділ сот талқылауын және қылмыстық заңның дұрыс қолданылуын қамтамасыз ету, адамдарды, қоғамды және мемлекетті қылмыстық құқық бұзушылықтардан қорғау» көздейді. Осылайша, қылмыстық процесстің мәні заңдылықты нығайту

және қылмысқа қатысы бар адамдарды жауапқа тарту арқылы қоғам мен жеке адамның қауіпсіздігін қамтамасыз ету болып табылады.

Қатысушылардың негізгі түрлері. Қылмыстық процеске қатысушылар үш негізгі топқа бөлінеді. Бірінші топ-қылмыстық іс жүргізуді жүзеге асыратын мемлекеттік органдар және олардың өкілдері. Оларға:

1) Мемлекеттік айыптаушы (прокурор) – заңдылықты қадағалайтын және сотта мемлекеттік айыптауды жүзеге асыратын лауазымды тұлға. Прокурор сот алдында қылмыстық айып тағу бойынша ұстанымды ұстайды және қылмыстық қудалау органдарының заңдылық бойынша іс-әрекеттерін бақылайды.

2) Тергеуші - қылмыстық іс бойынша алдын ала тергеу жүргізуге уәкілетті лауазымды тұлға. Ішкі істер, Ұлттық қауіпсіздік және салық полициясы органдарының қызметкерлері қатарынан тағайындалады. Тергеуші күдіктіден жауап алумен, айғақтар жинаумен, тергеу әрекеттерін жүргізумен айналысады.

3) Анықтаушы - тергеу ісі басталғанға дейін жекелеген қылмыстарды анықтауға және алғашқы тергеу жүргізуге уәкілеттік берілген қызметкер. ҚПК-те анықтаушының құқықтары мен міндеттері 63-бапта айқындалады [2; 63].

4) Сот – әділсот билігін жүргізетін мемлекеттік биліктің бір түрі.

Екінші топ-қылмыстық іс жүргізуге қатысатын және өз құқықтары мен мүдделерін қорғайтын адамдар. Оларға:

1) Күдікті мен айыпталушы-қылмыстық іс барысында айып тағылған және қудалау объектісіне айналған адам. Күдікті-тұтқындалғанға немесе іс қозғалғанға дейін күдікті деп танылған қылмыс жасағаны туралы дәлелдері жоқ адам. Айыпталушы-сот қаулысымен айып тағылған адам. Әділ сот барысында кінәсіздік презумпциясы сақталады: күдіктінің кінәсі дәлелденбейінше, ол айыпталушы болғанда да өзін кінәсіз деп санауға құқылы (КПК-нің 19-бабы) [2; 33].

2) Жәбірленуші-қылмыстың құрбаны немесе одан материалдық/моральдық зиян шеккен адам. Оның процеске қатысу құқығы (азаматтық талапкер ретінде) және моральдық-шаруашылық өтемді сұрату тәртібі ҚР КПК-нің 71-74-баптарында [2; 74, 76, 77] белгіленген. Жәбірленушінің қылмыстық іс материалдарымен танысу, сотқа қатысу, өтемақы талап ету сияқты құқықтары бар.

3) Қорғаушы (адвокат) – күдікті мен айыпталушыны қорғау құқығын жүзеге асыратын кәсіби заңгер. Қорғаушыны шақыру, тағайындау және өкілеттіктері ҚР КПК-нің 66-70-баптарымен [2; 68, 69, 70, 71] реттеледі.

Адвокаттың әрекеттері қылмыстық сотқа толық араласу, дәлелдемелер сұрау, күдіктінің құқықтарын қорғау сияқты функцияларды қамтиды.

4) Жеке айыптаушы (азаматтық талапкер / жауапкер) - қылмыстық іс бойынша қосымша азаматтық немесе әкімшілік талаптар қоятын тұлға. Мысалы, қылмыс құрбаны қылмыстық іс бойынша моральдық өтемақы талап етуі мүмкін (азаматтық талапкер). Бұл қатысушылардың құқықтары 72-77-баптарда [2; 76, 77, 78, 79] айқындалады.

Қылмыстық іс жүргізуге қатысушы өзге де тұлғалар бұл үрдістің ең көп қатысушылар тобы. Бұл тұлғаларды қылмыстық процестің міндеттемелеріне жету үшін процеске мемлекеттік органдармен немесе лауазымды тұлғалармен үйлесінді жұмыс істеуі үшін тартылады. Үшінші топ бұл өзге де тұлғалар – бұл топқа қылмыстық процеске мүдделі емес тұлғалар жатады. Оларға; куә, куәгер, сарапшы, маман, аудармашы, сот хатшысы және т.б жатады. 5) Куә (куәгер) - істің мән-жайларын көрген адам, сот алдында айғақ беретін адам. Заң бойынша ол шындықты айтуға міндетті және оның жауаптары кепілдікпен қорғалған. Куәдан жауап алу, айғақтар беру тәртібі ҚПК-нің 78-82-баптарымен [2; 79, 84] реттеледі. Сондай-ақ сот процесіне қатысатын сарапшылар, мамандар, аудармашылар, сот хатшысы, пристав, медиатор сияқты көмекші тұлғалар бар (КПК-нің 10-тарауы) [2; 80, 82, 83, 84, 85].

Негізгі және қосалқы қатысушылар арасындағы айырмашылық. Негізгі қатысушылар-сот талқылауының маңызды субъектілері, олардың құқықтары мен мүдделері қылмыстық істі шешуге тікелей қатысты. Бұған сот, прокурор, күдікті/айыпталушы мен оның қорғаушысы және жәбірленуші кіреді. Олардың процеске қатысуы міндетті және олардың құқықтары бір-бірімен тең. Көмекші қатысушылар-іс жүргізу үшін қажетті қызметтерді көрсететін тұлғалар. Олар дәлелдемелерді жинау, материалдық элементтерді қосу және өндіріс процесінде техникалық немесе білім беру көмегін көрсетуде процеске қатысады. Мысалы, куәгер, сарапшы, маман, аудармашы, сот орындаушысы,

хатшы – мұның бәрі қосалқы қатысушылар. ҚПК 9-тарау негізгі қатысушыларды айқындайды, 10-тарау көмекші тұлғаларды айқындайды [2; 64, 79]. Процестегі негізгі қатысушылардың өкілеттіктері мен рөлдері конституциялық тәртіпті қорғайтын екпінмен қарастырылғанымен, қосалқы қатысушылар сапалы көмек көрсетеді және процестің әділ және толық өтуін қамтамасыз етеді.

Қатысушылардың теңдігі мен әділ сот талқылауы. Қылмыстық процестің қағидаттары оның әрбір қатысушысының тең құқылы негізінде іске асырылады. ҚР ҚПК-нің 23-бабында [2; 34] «Тараптардың жарыспалылығы мен тең құқықтылығы негізінде сот талқылауын жүргізу» - деп белгіленген. Осы қағидаға сәйкес күдіктінің, айыпталушының, жәбірленушінің, прокурордың және қорғаушының сотқа қатысуға, дәлелдемелер ұсынуға, өз пікірін айтуға тең мүмкіндіктері бар. Процесс кезінде әркімнің өзін-өзі қорғауға, адвокаттың көмегіне құқығы бар (Конституцияның 16-бабы, [3; 8] ҚПК-нің 26-27-бабы) [2; 36]. Әділ сот талқылауы-заңды дәл қолдану, екіжақты тыңдау және барлық дәлелдемелерді жан-жақты қарау арқылы қамтамасыз етілетін басты мақсаттардың бірі. Барлық қатысушылардың құқықтары мен мүдделері бірдей қорғалуы керек, сондықтан процестегі кез-келген кемшілік сот шешімінің күшін жоюға негіз бола алады.

Прокурор мәртебесінің конституциялық және заңнамалық негіздері. Қазақстан Республикасы Конституциясының 83-бабы [3; 35] прокурордың елдің заңдылық пен құқықтық тәртіпті сақтауын жоғары бақылайтынын, сотта мемлекеттің мүддесін білдіретінін және мемлекет атынан қылмыстық қудалауды жүзеге асыратынын айқындайды. Осы баптың 2-тармағына сәйкес прокуратура бірыңғай орталықтандырылған жүйе ретінде ұйымдастырылған және тек президентке есеп береді. Бұл ретте Конституцияның 83-бабының 4-тармағында «Республика прокуратурасының құзыреті, ұйымдастырылуы және қызмет тәртібі Конституциялық заңмен белгіленеді» делінген. Яғни, прокуратураның қызметі мен мәртебесі елдің негізгі заңымен қатар «Прокуратура туралы» Конституциялық заңмен және қылмыстық процестің кодексімен реттеледі [4]. Мысалы, қылмыстық процестің кодексінің 58-бабында прокурор Қазақстан Республикасы Конституциясының 83-бабына және осы Кодекске сәйкес өз өкілеттіктерін жүзеге асыратын лауазымды тұлға ретінде айқындалған [2; 57].

Қылмыстық процестегі прокурордың өкілеттіктері. Қылмыстық процесте прокурордың негізгі өкілеттіктері қылмыстық қудалау функциясын жүзеге асыру, сотқа дейінгі тергеудің заңдылығын қадағалау және сот талқылауында мемлекеттің мүдделерін қорғау болып табылады. Атап айтқанда, прокурор мемлекет атынан барлық сатыларда қылмыстық іс жүргізуге қатысады және айыптау актісін дайындау арқылы қылмыстық қудалауды жүзеге асырады [2; 57]. Прокурор сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бақылаушы органы ретінде де қаралады: қажет болған жағдайда ол өз өкілеттігі шегінде өзіне іс жүргізуді қабылдауға және жеке тергеп-тексеруді жүргізуге құқылы [2; 57]. Бұл ретте прокурор сотқа дейінгі тергеп-тексерудің заңдылығын қадағалаудың жоғары құзыретіне ие. Сот талқылауы кезінде прокурор мемлекеттің мүдделерін білдіретін мемлекеттік айыптаушы ретінде әрекет етеді [2; 57]. Сондай-ақ прокуратура органдарының және олардың лауазымды адамдарының әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) сотқа дейінгі шағымдануға және соттың үкіміне, қаулысына шағымдануға құқығы бар.

Прокурордың міндеттері мен құқықтары. Прокурордың басты міндеті-қылмыстық процестің барлық қатысушыларының заңдылығын қамтамасыз ету және олардың құқықтарын қорғау. Ол өз ісін жүргізгенде, ол тек заңға бағынады және ешкімге тәуелді болмайды [2; 58]. Бұл тәуелсіздік жалпы прокуратура қызметінің ажырамас шарты болып табылады. Заңнан тыс тапсырма алынбайды, прокурор шешім қабылдаған кезде тек заң нормалары мен құжаттық дәлелдемелерге негізделеді. Прокурорға қылмыстық құқық бұзушылық жасаған адамдарға қатысты үкім шығару шарттары мен жаза көлемі бойынша ұсыныстар енгізу, сондай-ақ процестің қадағалаудың қажетті шараларын қабылдау құқығы беріледі. Бұл ретте прокурорға процеске қатысушылардың мүдделерін қорғаушымен тең дәрежеде қорғау жөніндегі міндет жүктелмейді; керісінше, ол мемлекет мүдделерін қорғауды көздейді, тиісті дәлелдер келтіреді және әділ сот үкімін талап етуші болып табылады.

Прокурордың басқа қатысушылармен өзара қарым-қатынасы. Қылмыстық процесте прокурор-іс жүргізу әрекеттерін жасайтын және сот барысында мемлекеттік айыптаушы рөлін атқаратын субъект. Судьямен қарым-қатынас – орталық сот отырысында сот тергеуінің нәтижелерін басшылыққа ала отырып, екі тәуелсіз процессуалдық тарап ретінде өтеді. Сотта прокурор қылмыстық сот ісін жүргізу форматы мен дәлелдемелерді бағалау тәртібінің сақталуын қамтамасыз етеді, ал қорғаушымен ол іс жүргізу қарсыласы болады. Себебі қорғаушы айыпталушының құқығын қорғаған кезде, прокурор – мемлекеттік айыптаушы ретінде айыптау позициясын ұстанады. Алайда олардың әрекеттерін тек заң

шеңберінде бағалау қажет.

Қорытындылай келе, прокурордың мәртебесі Конституциямен және тиісті заңдармен анықталады және ол қылмыстық процестің маңызды қатысушысы болып табылады. Оның негізгі міндеттері мен өкілеттіктері-заңдылықты жоғары қадағалау, қылмыстық қудалау функциясын орындау, сотта мемлекеттің мүдделерін қорғау және іс жүргізу әділдігін қамтамасыз ету. Прокурор тек Конституция мен заңға ғана бағынады, оның қызметі заңдылық, бейтараптық және әділеттілік қағидаттарына негізделуі керек [2; 58, 3; 35].

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу құқығы. Қысқаша курс. Оқу құралы. - Алматы: Жеті Жарғы, 2013. – 320 бет.
2. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі: Тәжірибелік құралы. – Алматы: ЖШС «Издательство «Норма-К», 2025. – 412-бет.
3. Қазақстан Республикасының Конституциясы. Тәжірибелік құралы. – Алматы: ЖШС «Издательство «Норма-К», 2023. – 48 б.
4. Прокуратура туралы Қазақстан Республикасының Конституциялық заңы 2022 жылғы 5 қарашадағы № 155-VII ҚРЗ <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2200000155>

ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫЕ ПРЕСТУПНЫЕ ГРУППЫ: ПОНЯТИЯ И ПРИЗНАКИ

Жукенова Ж.Е.

студент 4 курса Карагандинского национального исследовательского университета им. академика Е. А. Букетова

Научный руководитель: Рысмагамбетова Г.М., к.ю.н., ассоциированный профессор

Были рассмотрены понятия и признаки транснациональные преступные группы. Проблематику данного вопроса. А также используя исторический метод и метод анализа была составлена характеристика транснациональной преступности.

Ключевые слова: транснациональная преступность, транснациональные преступные группы, коррупция, торговля наркотиками, торговля людьми, торговля оружием.

Транснациональная преступность — это проблема мирового масштаба, которая имеет тенденцию развиваться с каждым днем. Она оказывает огромное влияние на все сферы социума, принимая самые различные формы. Транснациональная преступность нарушает экономические, политические и правовые системы различных стран, препятствует развитию мирового сообщества, а также представляет угрозу для безопасности всего человечества. Так как она имеет глобальное влияние, то не одно государство не застраховано от этой проблемы. Глобализация транснациональной преступности связана непосредственно с развитием новых технологий, которые способствуют процессу информатизации и коммуникации, что позволяет транснациональным преступным группам выполнять свою деятельность более эффективно.

Ю.В. Григорович считает, что международные преступления являются самыми опасными противоправными деяниями, так как основным признаком данного вида правонарушений являются посягательство на мир, мирные отношения государств и международное сообщество в целом. Главными субъектами Ю.В. Григорович определяет — государственную власть [1].

Также необходимо отметить, что транснациональная преступность является рациональной, поэтому деятельность транснациональных преступных групп профессиональна и тяжело раскрываема, так как они используют сложные методы для совершения преступлений, что усложняет процесс расследования. В следствии этого повышается латентность преступности и понижается уровень раскрываемости.

В 1988 году на международном симпозиуме по организованной преступности в Сант-Клауде участвующие страны обозначили понятие: «транснациональная организованная преступность - любое участие или организацию группы людей, которые непрерывно практикуют преступную деятельность,